

виступають за «об'єднання методів», та наголошують на спільності дисциплінарного методу та основного предмету дослідження вчення про переклад та культурології: «якщо ці багатогранні взаємопов'язані дисципліни будуть існувати ізольовано, це призведе до зменшення їх ефективності... Дослідження перекладу, як і дослідження культури, потребує великої кількості поглядів. І подібним чином, вивчення культури завжди включає в себе дослідження процесів кодування та декодування, які в свою чергу є складовими частинами перекладу» [2].

Однак, цей заклик до об'єднання сил без сумніву не почули. Однією з можливих причин цього може бути той факт, що, не дивлячись на спільність предмету і напрямків дослідження, однією з найважливіших різниць між двома взаємопов'язаними дисциплінами є те, що культурологія, навіть коли займається популярною чи другорядною культурою, майже завжди має справу з однією мовою, і часто на тому високому та важкому для розуміння рівні, який зветься Теорія. В той самий час перекладознавство, яким би теоретичним воно не ставало час від часу, повинне бруднити руки в щонайменше двох мовах, тільки одна з яких може бути англійською. В будь-якому випадку, в той час, як поворот до культури у вченні про переклад вже став трансформаційним переосмисленням, поворот до перекладу в культурології все ще залишається нездійсненим бажанням, виконання якого можна тільки колись очікувати.

Джерела та література

1. Bassnett S. Translation Studies. – L., 2002.
2. Trivedi H. Translating Culture vs. Cultural Translation [WWW document]. URL: <http://www.uiowa.edu/~iwp/91st/may2005/pdfs/trivedi.pdf>

Summary

Lately it has begun to be noticed that not only are such particular items culture-specific but indeed the whole language is specific to the particular cultural surrounding. The translation became a transaction between two languages, but a more complex negotiation between two cultures. The unit of translation was no longer a word or a sentence or a paragraph or a page, but the whole language and culture in which the text was constituted.

І. В. Кузнєцова

ПЕРЕКЛАД КУЛЬТУРНО-ЗАБАРВЛЕНИХ СЛІВ

Кожна країна, кожний народ, кожна місцевість мають свої особливі умови розвитку, які є її характерними рисами, які відрізняють різні культури, надаючи їм щось особисте, надзвичайне, неповторне. У кожній мові існують спеціальні слова, які належать до національної лексики, не маючи повних аналогів в інших мовах. Такі слова називають культурно-забарвленими словами, або реаліями.

Переклад реалій – це частина великої і важливої проблеми передачі національної і історичної своєрідності, яка сходить до самого зародження теорії перекладу як самостійної дисципліни. Реалії входять до складу безеквівалентної лексики, але належать до найменш вивчених лінгвістичних одиниць.

У перекладознавчих працях слово “реалія” як термін з'явилося у 40-х роках. Уперше його вжив відомий фахівець А. Федоров у праці “О художественном переводе” (1941) [1, с.250-251].

Також, термін “реалія” зустрічається у кандидатській дисертації Г.Шаткова 1952 року, присвяченій проблемам, що виникають при перекладі безеквівалентної лексики.

У 1952 році Л. Соколов уперше дав визначення терміна “реалія” як лексичної одиниці: “Терміном “реалії” позначають побутові і специфічно національні слова й звороти, що не мають еквівалентів у побуті, а отже, і в мовах інших народів” [2, с.24].

Найглибше цю перекладознавчу категорію, а саме реалії, опрацьовували болгарські перекладознавці – С.Влахов та С.Флорин. Вони є авторами книги “Непереводимое в переводе” (1980), і, як ми вважаємо дали найточніше визначення реалій: “Це слова і словосполучення, що називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального і історичного розвитку) одного народу і чужі для іншого” [3, с.438].

Окрім цих болгарських вчених проблемами перекладу реалій також займалися А.В. Федоров, Л.Н. Соколов, В.Н. Комісаров, Вл. Россельс, Я.І.Рецкер, А.Д. Швейцер, Р.П. Зарівчак, О.Ф. Бурбак, Л.С. Бархударов, А.А.Мороз та багато інших перекладознавців.

Таким чином, бачимо, що дослідженню реалій було присвячено багато праць фахівців і дослідників. Ця проблема вивчена досить глибоко і вміло, але на наш погляд, вона все одно залишається актуальною і, в якійсь мірі, новою для сучасних вчених, тому що життя людей не стоїть на одному місці, воно розвивається, а з цим з'являються нові реалії, поняття, які ще треба вивчити, яким не було приділено досить уваги. Також, ця проблема актуальна, тому що можна винайти ті сфери дослідження реалій, які не були ще дуже добре вивчені і спробувати дослідити реалію в цих невідомих областях.

Як же повинен поводитися з реаліями перекладач? При перекладі реалій існує дві труднощі:

Відсутність в перекладацькій мові відповідності (еквівалента, аналога) із-за відсутності у носіїв цієї мови об'єкта, який ця реалія позначає.

Необхідність, передати не тільки предметне значення (семантику) реалії, а також і її колорит (конотацію) – її національне і історичне забарвлення.

Ця справа ускладнюється ще й необхідністю урахувувати цілий ряд обставин, які заважають дати одну на всі випадки життя відповідь. Безумовним є лише одне: “рецептів тут, як і в перекладі загалом, немає, і перекладач, ураховуючи загальні теоретичні положення і спираючись на володіння мовою, на свій досвід, чуття і картотеку, а, в першу чергу, на “контекстуальні обставини”, в кожному окремому випадку вибирає шлях, який підходить більш всього, а інколи є одним можливим.

За С. Флориним і С. Власовим у практиці перекладу зустрічаються такі засоби передачі реалій: 1. Транскрипція (транслітерація) 2. Переклад (заміни): 1. Неологізми:

А) калька Б) півкалька В) освоєння Г) семантичний неологізм

2. Приблизний переклад:

А) відповідність за родом та видом Б) функціональний аналог

В) опис, пояснення, тлумачення

С) Контекстуальний переклад [4, с.87].

Розглянемо ці засоби перекладу більш докладно:

І. Транскрипція реалії передбачає механічне перенесення реалії із іноземної мови в перекладацьку графічними засобами останньої із максимальним наближенням до оригінальної форми [3, с.440]:

Whig – бір; Utah – Юта

Бажання, а часто і необхідність застосування транскрипції при передачі реалій зумовлена тим, що, таким чином, перекладач може одержати можливість перебороти дві вказані вище труднощі, але, якщо вибір між транскрипцією зроблений невдало, це може дуже ускладнити розуміння перекладу читачем. Транслітерація реалії передбачає передачу літер, які складають англійське слово, літерами перекладацької мови (тобто українськими) [4, с.88]:

Waterloo – Ватерлоо, Murray – Муррей

ІІ. Переклад реалії (або заміна, субституція) як засіб передачі її на перекладацьку мову вживають у тих випадках, коли транскрипція (транслітерація) за тих чи інших умов неможлива або небажана:

Запровадження неологізму – найбільш придатний після транскрипції шлях збереження змісту й колориту перекладаємої реалії: шляхом створення нового слова (або словосполучення) інколи вдається добитися такого ж ефекту. Такими новими словами, в першу чергу, можуть бути кальки та півкальки [4, с.89]:

А) Кальки – це запозичення шляхом буквального перекладу (дуже часто по частинам) слова або звороту з наступним складанням перекладених частин без будь-яких змін [4, с.89]. Класичний приклад – це слова

Skyscraper – хмарочос; misleader – лжекерівник.

Дуже поширені кальки усталених словосполучень:

People of good will – люди доброї волі; the United Nations Organization – Організація об'єднаних націй

Б) Півкальки – це свого роду часткові запозичення, також нові слова або усталені словосполучення, але “складені частково із свого власного матеріалу, а частково з матеріалу іншомовного слова” [4, с.89]

Carpet-bagger – саквояжник (сіверянин, який добився впливу та багатства на Півдні)

При калькуванні існує небезпека з'явлення в перекладі буквалізму, який зовсім непотрібен. І перекладач повинен використовувати цей засіб перекладу лише тоді, коли в українській мові дійсно відсутнє відповідне слово або словосполучення.

В) Освоєння – це адаптація іншомовної реалії; тобто надання їй на основі іншомовного матеріалу вигляду рідного слова [4, с.89]:

Фр. Concierge – консьєржка; нім. Walkure – валькірія

Г) Семантичний неологізм – це нове слово або словосполучення, “вигадане” перекладачем і яке дозволяє передати смисловий зміст (склад) реалії. Від кальки його відрізняє відсутність етимологічного зв'язку з оригінальним словом [4, с.90]:

Seven-league boots – чоботи – швидкоходи

Але Влахів і Флорин зазначають, що “спосіб перекладу реалій неологізмами найменш використовується: причина досить очевидна – творцем мови є народ і дуже рідко – окремий автор” [4, с.90].

2. Приблизний переклад реалій застосовується частіше ніж будь-який інший спосіб. Застосовуючи цей спосіб удається, хоча і не досить точно, передати предметний зміст реалії, але колорит дуже часто є утраченим, тому що відбувається заміна очікуваного конотативного еквіваленту на нейтральний за стилем, тобто на слово або словосполучення з нульовою конотацією [1, с.250]. Можливі декілька випадків:

А) Принцип заміни одиницею відповідно роду та виду дозволяє передати зміст реалії одиницею з більш поширеним (дуже рідко – більш вузьким) значенням, підставляє родові поняття замість

видового. По суті справи, замінюючи вид родом, більш часткове більш загальним, перекладач застосовує відомий у теорії перекладу прийом генералізації [1, с.250]:

Cottage – будинок. Але такий переклад можливий, якщо дозволяє контекст.

Б) Функціональний аналог – це “елемент остаточного вислову, який викликає східну реакцію у російського читача” [1, с.251]. Цей шлях перекладу реалій дозволяє, наприклад, одну гру, незнайому читачу перекладу, “замінити іншою, знайомою”, або замінити один музичний інструмент іншим, “нейтральним”, не забарвленим у національні барви перекладацької мови, одну судину іншою, лише б аналог дійсно зображав функціональну заміну реалії, яка перекладається: Baseball – лапта, cricket – лапта.

Часто функціональний аналог є зручним для передачі реалій-мір, зокрема, коли вони призначені для створення у читача якихось якісних уявлень: Сто пудів – дуже важкий, пара фунтів – небагато

В) Опис, пояснення, тлумачення, як спосіб приблизного перекладу застосовується у тих випадках, коли немає іншого шляху: поняття, яке не може бути передане транскрипцією, доводиться просто пояснювати [3, с.454]:

The boys were playing fly up – хлопчики грали у м'яча; армяк – одяг із грубої тканини, puff – гра в кості.

Влахов і Флорин зазначають, що “приблизний переклад реалій, як підказує сама назва, не є адекватним, передає зміст відповідної одиниці не повністю, а що стосується національного і історичного колориту, то про нього читач може здогадуватися, лише якщо митець-перекладач зумів підказати це своїм вибором засобів вираження” [2, с.454].

3. Контекстуальний переклад звично протиставляють “словниковому перекладу”, зазначаючи, таким чином, відповідності, які слово може мати в контексті на відміну від наданих у словнику. Я.І. Рецкер говорить, що цей засіб перекладу “міститься в заміні словникової відповідності при перекладі контекстуальною, логічно зв'язаною з нею [відповідністю]” [5, с.45]. При цьому характерна відсутність якихось-то відповідей самого перекладаемого слова, і його зміст передається за допомогою трансформованого відповідним чином контексту: Скільки коштує путівка на курорт? – How much are accommodations at health resorts?

Такими є основні засоби перекладу реалій. Вони кожен раз ставлять перекладача перед альтернативою: транскрибувати або перекладати? З точки зору С. Влахова і С. Флорина вибір залежить від передумов:

1. Від характеру тексту

Наприклад, в науковому тексті реалії частіше є термінами, отже і перекладаються відповідно термінам; в науково-популярному творі можна надати коментарі відповідно пізнавальним напрямкам твору; у пригодницькому творі часто використовується транскрипція із-за елемента екзотики, який присутній для цього жанру.

2. Від важливості реалії у контексті

Вирішальним при виборі між транскрипцією і перекладом реалії є та роль, яку вона грає в змісті, яскравість її колориту, тобто міра її висвітлювання в контексті. При транскрипції “звичайні і звичні в мові оригіналу слова і вислови в мові перекладу випадають із загального лексичного оточення, відрізняються своєю чужерідністю, внаслідок чого, привертають до себе посилену увагу” [4, с.95], а це порушує рівновагу між змістом і формою, чим відрізняється адекватний переклад. При передачі реалій ж реалій іншим шляхом утрачається характерне забарвлення мови, носіями якої вони є: зникає частина національного або історичного колориту.

3. Від характеру реалії

Ураховується ряд її особливостей як одиниць в лексичних системах відповідних мов, в тому ж числі таких показників, як її знайомість і незнайомість, літературна й мовна традиція, її віднесення до того чи іншого класу за предметом, часом, місцем.

4. Від іноземної й перекладацької мови.

Рішення питання про вибір між транскрипцією і перекладом залежить від іноземної і перекладацької мови, від їх граматичних і словотвірних особливостей, від культури мови і традиційного для них прийняття або неприйняття реалій.

5. Від читача перекладу

Всі засоби передачі реалій в перекладі необхідно ув'язувати з тим, в якій мірі запроваджені слова, знайомі читачу; якщо вони незнайомі, не підказане часом значення реалії контекстом? Необхідно, щоб враження від перекладеної реалії у читачів було б таким же, як у носіїв мови, з якої реалія перекладена [4, с.92-93].

Наприкінці нашої роботи хотілося б зазначити, що ми досягли поставлених нами цілей і сподіваємось, що наше дослідження допоможе краще зрозуміти таку перекладацьку одиницю як реалія, і стане допоміжним засобом при перекладі творів англійських або американських авторів.

Джерела та література

1. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика. – М., 1973.
2. Бурбак О.Ф. Реалія та способи визначення її лінгвістичного статусу // Іноземна філологія. – 1985.
3. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе (реалии) // Мастерство перевода. – М., 1970.
4. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. – М., 1980.
5. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М., 1974.

Summary

This article deals with the problem of reproducing realia in a target language. This paper presents a new approach to the study of translation of culturally biased words or realia through transcription or translation, explication and other ways.

П. В. Кузько

ФОРМУВАННЯ ЕТНОЦЕНТРИЗМУ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ НІМЕЦЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В УМОВАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Серед найбільш актуальних проблем лінгвістики останнього десятиліття на особливу увагу заслуговують питання національної специфіки мовних та мовленнєвих явищ, що дозволяють проникнути у глибини національного способу мислення або ментальності. Кожний етнос крізь притаманні йому мовні та культурні форми певним чином розвиває своє “національне обличчя”. Виникнення мовних національно-специфічних форм, які, по суті, й зумовлюють самобутність національно-мовних картин світу, детермінується двома основними факторами:

1) фрагментом реального світу, який впливає на колективну свідомість етносу (мається на увазі природне середовище етнічного колективу та матеріальна культура артефактів, створена народом);

2) особливостями колективної етнічної свідомості, які виявляються в неоднаковості логічного оперування одними й тими самими реаліями зовнішнього світу, у різноманітності виявів “найвної” звичайної свідомості (насамперед її емоційно-оцінних, соціально-ціннісних, морально-етичних компонентів).

Не зважаючи на відносну новизну напрямку досліджень „концепт” знайшов широке застосування в різноманітніших галузях лінгвістичної науки. Можливо цьому терміну притаманне певна довільність вживання, пов’язана з розмитістю кордонів, злиттям із близькими за значенням та за мовною формою категоріями.

Лінгвокультурний концепт відрізняється від інших одиниць, що використовуються у лінгвокультурології, своєю ментальною природою. Якщо запропонована Г.Г. Слишкіним і В.І. Карасіком логосистема є, по суті, елементом значення слова і локалізується в мові, а введена В.В. Воробйовим лінгвокультурема визначається як одиниця межривнева, тобто не має визначеної локалізації, то концепт знаходиться у свідомості. Саме у свідомості здійснюється взаємодія мови та культури, тому будь-яке лінгвокультурологічне дослідження є одночасно і когнітивним дослідженням [1, с.14].

Важливою складовою концепту завжди є цінність, оскільки концепт служить дослідженню культури, а в основі культури лежить саме ціннісний принцип [1, с.15].

Найбільш актуальні для носіїв мови асоціації складають ядро концепту, менш значимі – периферію. Чітких границь концепт не має, у міру віддалення від ядра відбувається поступове загасання асоціацій. Мовна або мовленнєва одиниця, яка актуалізується, служить ім’ям концепту.

Лінгвокультурний концепт існує в індивідуальній або колективній свідомості. Будь-які елементи, відсутні у свідомості даного індивіда/групи, у структуру концепту даного індивіда/групи включатися не можуть. Слід погодитись з В.І. Карасіком, що у цьому сенсі виділені Ю.С. Степановим шари концепту варто розглядати як окремі концепти різного обсягу, а не як компоненти єдиного концепту [1, с.24].

Питання про взаємозалежність мови та мислення починає цікавити лінгвістів вже на початку XIX століття. Німецький мовознавець В. Гумбольдт стверджує, що в силу необхідності мислення пов’язане з мовою, тобто “мова – це орган думки.” Спосіб розглядання різних аспектів мови, що впроваджує Гумбольдт, підводить нас думки про зародження в лінгвістиці методу, за допомогою якого можна підійти до початкової єдності мови і мислення. Пізніше, з виникненням лінгвістичної теорії поля, заявляють про себе такі вчені, як Й. Трир і Л. Вейсгербер. Концепція Л. Вейсгербера, що ґрунтується на “законі поля”, пов’язана з одного боку, з поняттям “духовного проміжного світу” (geistige Zwischenwelt), з другого боку, з поняттям “рідна мова” (Muttersprache). Підкреслюючи значущість другого поняття, вчений порушує питання формування мовної картини світу, опис якої, з його слів, не уявляється без звернення до словесного поля. Саме через словесне поле можна прослідкувати, як мовна картина світу відбиває навколишній світ у системі понять [2, с.5].

На наше глибоке переконання, для сучасної антропологічної лінгвістики має стати розширене тлумачення терміна “мовна картина світу”, яке повинно відштовхуватися від того змісту, що його Гумбольдт вкладав у поняття “форма мови” [3]. Розрізняючи два типи мовної форми – внутрішню і зовнішню, Гумбольдт надає внутрішній формі першорядного значення, розуміючи її як внутрішню структуру мови в цілому, глибинний принцип її породження. Зовнішня форма мови, маніфестуючи і втілюючи внутрішню, закарбовує її в звуковій та семантичній (лексико-граматичній) мовних субстанціях. На наш погляд, сучасна лінгвістика потребує широкого осмислення поняття “мовна модель світу”. Традиційний підхід до інтерпретації мовної картини світу як конструкта, пов’язаного